

Мешелова А.О.,
Кенжакимова Г.А.

**Отбасыға орналастырылған
және балалар үйінде
тәрбиеленетін балалардың
психологиялық,
интеллектуалдық және мінез-
құлықтық ерекшеліктері**

Мақалада балалар үйінде және отбасыда өмір сүретін балалардың көпшілігіне ортақ психологиялық, интеллектуалдық және мінез-құлықтық ерекшеліктер қарастырылады. Осы мақсатта жүргізілген ғылыми зерттеулер сарапқа салынып, балаларда туындайтын проблемалардың себеп-салдары анықталады. Балалар үйінде өмір сүріп, отбасыға орналастырылған балалардың мінез құлықтық ерекшеліктері, интеллектуалды дамуы, асырап алушы отбасыға түскен ер балалар мен қыз балалардың жаңа отбасыға икемделуі туралы жазылады. Қыз балалардың интеллектуалдық дамуы жаңа отбасыға орналастырылғаннан кейін біршама жоғарылайтындығын зерттеулер нәтижесі көрсетеді.

Баланың тұлға ретінде қалыптасуына оның өмірінің алғашқы жылдары қалыптасқан мінез-құлқы тікелей әсер етеді. Депривацияның әсері баланың қоршаған ортамен қайта қарым-қатынас орнатуына, қоғамнан өз орнын табуына кедергі болады. Осы тұжырымдарға негіз ретінде Боулбидің, Чарльз Зенаның, Натан Фокстың, Раттер мен Хоксбергеннің, Рене Шпитцтің, Дана Джонсонның және өзге де ғалымдардың ойлары мен зерттеу нәтижелері талданады. Мақала барысында қарастырылған зерттеулер балалар үйінде ерте бастан когнитивті және физикалық даму тежелетіндігін дәлелдейді. Тәрбие белгілі деңгейде бар нәрсені өзгерте алғанымен, мінез-құлықтық және психологиялық амал-әрекеттерінде балаларда тастандылық эффектісі байқалып тұратындығын атап көрсетеді. Баланың тұлға ретінде қалыптасуына тежегіш болатын факторлар талданып, интеллектуалдық тұрғыдан дамуын IQ көрсеткіштерінің нәтижесі бойынша анықтайды.

Түйін сөздер: жетім балалар, балалар үйі, отбасылық тәрбие, асырап алушы отбасы, балалардың психологиялық жағдайы, балалардың эмоционалды жағдайы, депривация, институционалды аутизм.

Meshelova A.O.,
Kenzhakimova G.A.

**Psychological, intellectual and
behavioral features of family
transferred children and children
from orphanages**

This paper studies the psychological, intellectual, behavioral features of orphans and children who are brought up in families. In connection with the research for this purpose we have been analyzed and identified root causes of problems in children. It describes the behavioral characteristics of children, furnished in the family, is written on the adaptation to the peculiarities of the new family of girls and boys. As a result of consideration of scientific research, the intellectual development of girls increased significantly after foster care adoption.

We consider the symptoms, especially the development of «institutional autism» in children-orphans, reveals the fact that in the case of provision of family education. The authors describe the transformation of the emotional, psychological, behavioral, physiological state of orphans after the transfer to the family education.

Adaptation process of many children from orphanage is dangerous. They are not able to build relations exhibit bad behavior and self-assured. Their addiction to adult takes more aggressive than their peers.

As closed institution have not connection with outside world, and children often change their home caregivers, they get used to the instability and left unattended. Daily activity of child regulated by the schedule, they do not have the right to choose toys and other things. So unfocused action leads to the fact that a child can not live on their own and can not independently make a decision.

Key words: orphans, orphanage, family education, foster care, psychological state of the children, the emotional state of children, deprivation, institutional autism.

Мешелова А.О.,
Кенжакимова Г.А.

**Психологические,
интеллектуальные и
поведенческие особенности
детей, после передачи
на семейное воспитание
и детей из детских домов**

Статья рассматривает психологические, интеллектуальные, поведенческие особенности детей-сирот и детей, воспитывающихся в семьях. В связи с этой целью были проанализированы научные исследования, названы основные причины проблем у детей. Описываются поведенческие особенности детей, обустроенных в семье, анализируются особенности адаптации к новой семье девочек и мальчиков. По результатам рассматриваемых научных исследований, интеллектуальное развитие у девочек значительно повышается после интеграции к приемной семье.

Рассматриваются симптомы, особенности развития «институционально аутизма» у детей-сирот, выявляется тот факт, что в случае обеспечения семейным воспитанием детям легче устранить симптомы «институционального аутизма». Авторы описывают трансформацию эмоционального, психологического, поведенческого, физиологического состояний детей-сирот после передачи на семейное воспитание.

Ключевые слова: дети-сироты, детские дома, семейное воспитание, приемные семьи, психологическое состояние детей, эмоциональное состояние детей, депривация, институциональный аутизм.

**ОТБАСЫҒА
ОРНАЛАСТЫРЫЛҒАН
ЖӘНЕ БАЛАЛАР
ҮЙІНДЕ
ТӘРБИЕЛЕНЕТІН
БАЛАЛАРДЫҢ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ,
ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ
ЖӘНЕ МІНЕЗ-
ҚҰЛЫҚТЫҚ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Кіріспе

Балалар үйлерінде қоғам өмірінен алшақ тәрбиеленетін балалардың әлеуметтік, психологиялық қалыптасуы түрлі деңгейдегі мәселелер тудырып, баладағы тастандылық, депривация (жақынынан, қажетінен қол үзу) эффектісі оның тұлға ретінде қалыптасуында өз әсерін қалдырмай қоймайды. Жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар тарапынан қоғамға және тұтастай мемлекетке төнетін қауіп олардың тұлғалық ерекшелігін түзетін күрделі неврологиялық жағдайына, негативті өмірлік тәжірибесіне, педагогикалық және әлеуметтік тұрғыдан өзін-өзі қалыптастыра алмағандығына байланыста болады. Олардың психологиялық ерекшеліктері тұтастай сипаттауға, баға беруге келмейді, әйтсе де, олардың көпшілігіне ортақ психологиялық, интеллектуалдық және физикалық тұрғыдан дамуын тежейтін ерекшеліктері атап көрсетуді қажет етеді. Аталған категорияға жататын балалар қай жаста екеніне қарамастан жақынынан ажырап қалу, өзін қажетсіз сезіну сезімдерін бастан кешіреді, ол сезім әдетте қорқыныш, уайым мен агрессивтілік тудырады.

Негізгі бөлім

Баланың өмірінің алғашқы жылдарында болған жақындарымен байланыстың үзілуі оның болашақ өмірінде интеллектуалды, әлеуметтік және эмоционалды мәселелеріне алып келетіндігін Боулби өз эксперименттерінде дәлелдейді. Қажеттіліктен, жақындарынан қол үзу, «депривация» ұғымын Боулби көбіне «ана» феноменімен байланыстырады [1]. Боулбидің айтуынша, анадан қол үзу арқылы баланың психологиялық, интеллектуалды тіпті физиологиялық проблемалары тұрақты және өмір бойы сақталып қалу қаупі бар. Бұл тұжырымды Тизард және оның әріптестерінің зерттеулерінің нәтижесі растайды. Ол 8 және 16 жас аралығындағы балалар үйінің балаларын отбасыда өмір сүретін балалармен салыстыра отырып, депривацияны бастан кешірген балалар тәртіп пен өзін-өзі ұстау тұрғысынан оқытушылар тарапынан кері мінездеме алғандығын жаза-

ды [2]. Осылайша, баланың ерте бастан депривацияны бастан кешіруі оны әлеуметтік-эмоционалдық тұрғыдан шектеп қана қоймай, олардың көп жыл өткен соң мінез-құлығының дұрыс қалыптасуына кедергі болады.

Бухаресте жүргізілген эксперименталды зерттеу балалар үйіне дейінгі және балалар үйінде өмір сүрген кезден қалыптасқан мінез-құлықтың негативті әффектісін қыз балалар арасында белгілі бір деңгейде жоюға болатынын атап көрсетеді.

Зерттеу тобы арнайы мекемеге орналастырылған 136 тастанды баланы тәжірибе объектісі ретінде алады. Бірінші жетімдіктен кездейсоқ таңдалған 69 баланы асырап алушы отбасыларға орналастырады. Ал қалған 67-сі Бухаресте балалар үйінде қалады. Зерттеушілер олардың әртүрлі жастағы балалардың вербалды дағдылары, интеллектісі мен эмоционалды мінез-құлықтық проблемаларын және физиологиялық сипатын тексереді, сөйтіп қыз балалар мен ер балалардың арасындағы басым айырмашылықты табады. 4 пен 5 жас аралығындағы балаларға жүргізілген IQ-тест отбасы мен балалар үйінде тәрбиеленіп жатқан қыз балалар арасында үлкен айырмашылық көрсеткенімен, ер балалар арасында айырмашылық көрсетпеді. Асырап алушы отбасындағы қыз балалар орташа есеппен 82, балалар үйінде тәрбиеленуші қыздар бар болғаны 70 балл жинады. Ал ер балалар отбасыда да, балалар үйінде де 60 балл көлемінде көрсеткіш көрсетті.

Жалпылай алғанда IQ орташа есеппен 100 құрайды, интеллектіге адам өмірінің алғашқы жылдарында сезінген сезімі үлкен әсер етеді. Нью-Орланстағы Тулан Университетінің өкілі Чарльз Зена бұл мәселені былай түсіндіреді: «Жабық мекемелерде өмір сүретін көптеген балалар психикалық ауытқушылыққа байланысты қауіп факторына душар болады. Ол – отбасыдағы қарым-қатынастың нашар болуы, туылғанға дейінгі күтімнің толыққанды болмауы, алкоголь мен өзге де қауіпті заттардың жатыр ішінде жатқаннан-ақ кері әсер етуі, туылғаннан кейінгі әлеуметтік және материалдық тұрғыдан қажеттіліктерінен айыру» деп айтады [3]. Мериленд штаты университетінен Натан Фокс «Фостерлік отбасыдағы қыз балалар ер балаларға қарағанда IQ тұрғысынан жоғары көрсеткішке ие болады» [4] десе, Висконсин Штаты Университетінің өкілі Сет Поллак «бұл қызықты нәтиже екен, алайда жынысы бойынша шыққан айырмашылық барлық категорияларға қатысты бола алмайды» [5] – дейді.

Чарльз Зена отбасыға орналастырылған және балалар үйіндегі балалардың эмоционалды және мінез-құлықтық ауытқушылықтарын (гипербелсенділік және агрессия сынды) салыстырып көреді. Зерттеу нәтижесінде қыз балалар көп жағдайда эмоционалды (қорқыныш, депрессия сынды) ауытқушылыққа ұшырайтындығын алға тартады. Алайда оның әріптестері асырап алушы отбасылар мен балалар үйінде тәрбиеленуші балалардың мінез-құлқына байланысты ауытқушылықтарының айырмашылығы көп болмайтындығын дәлелдеді, алайда, фостерлік отбасылар баланың эмоционалдық тұрғыдан дұрыс жетілуіне позитивті әсер ететіндігін айтады.

«Қыз балалар ер балаларға қарағанда фостерлік отбасыларға орналасуға, онда сіңісуге икемдірек келеді деп айтады Чарльз Зена [6].

Ғалымдар мемлекеттік мекемелерде өмір сүретін балалар қалыпты отбасылық қамқорлықтағы балаларға қарағанда 3,5 есе психикалық ауытқушылықтарға ұшырайтындығы белгілі болды.

Миннесота Университетінің өкілі Дана Джонсон мен оның әріптестері балалар үйінде өсіп-жетілуші балалардың психикалық ауытқушылығын қарастырады. Олар балалар үйіндегі балалардың жыныстық жетілу деңгейі төмендейтіндігі, өсіп-жетілудің табиғи гормондарының төмен болатындығы анықталған. Олар қыз балаларда жыныстық жетілу 2 жылға, ер балаларда 1,5 жылға артта қалатындығы анықталған.

Бұл жан-жақты зерттеу балалар үйінде ерте бастан когнитивті және физикалық дамуы тежейтіндігін дәлелдейді. Тәрбие белгілі деңгейде бар нәрсені өзгерте алғанымен, мінез-құлықтық және психологиялық амал-әрекеттерінде балаларда тастандылық әффектісі байқалып тұратындығын дәлелдейді.

Десек те, психикалық және мінез-құлықтық проблемалар тек жетім балаларда ғана емес, күн санап отбасыда өмір сүретін балаларда да артып келеді. Әлем бойынша әрбір бесінші бала психикалық аурулардың түрлі деңгеймен ауырады және психикалық денсаулық сақтау қызметіне мұқтаж балалардың екеуі қажетті емді қабылдамайды. 2020 жылы нейропсихологиялық аурулардың түрлі деңгейімен балалардың 50 пайызға жуығы ауыратын болады деген ғылыми болжамдар да бар [7]. Яғни бұл жалпыға ортақ мәселе.

Балалар үйлерінде тәрбиеленушілерде ең көп кездесетін ақыл-ой жетілуінің баяулауы пси-

хологияда «Институционалды аутизм» атауымен зерттеліп келеді. Бұл ұғымды американдық психиатр Рене Шпицтің 1940-42 жылдары Лондонда болған атқылаудан кейін ата-анасынан айырылып балалар ауруханасына түскен балаларды зерттей отырып жан-жақты қарастырады. Қамқоршысынан айырылу, аурухана төсегінде таңылу сынды эмоционалды жарақатты бастан кешірген бұл балаларда аутизммен ауыратын балаларда кездесетін аурулардың белгілері байқала бастайды [8]. Шпицтің бұл дәлеліне АҚШ-тың, Канаданың ғалымдары растайды. Шпиц балалардың әрі қарай балалар үйі мекемесінде өмір сүрген кезде аутизм белгілері ұлғая түсетіндігін жазады. Мұны балалар үйінде бос уақытында аутизммен ауыратын балаларға еліктеп, өзін-өзі тербеу, өзін-өзі құшақтау, басын ұру, сөйлеу барысында аз сөз қолдану сияқты ерекшеліктерін қайталау арқылы әдетке айналдырады. Осылайша, аутизм белгілері балаларда қалыптаса береді. Сондай-ақ балалардың туылғаннан кейінгі күтімнің толық болмауы да оның ақыл-ес дамуының шектелуіне себепкер болады. Алайда балалар үйлеріндегі балалардың арасында органикалық аутизм (биологиялық, туа бітті) қанша пайызды құрайтындығы белгісіз. Сондықтан да балалар үйінде аутизм диагнозы бар балалардың қайсысы туа бітті, қайсысы уақыт өте келе ауруды игергенін анықтау қиын.

2001 жылы Раттердің және оның әріптестерінің жүргізген зерттеуінде Румынияда 4 жасқа дейінгі 165 асырап алынған баланы Ұлыбританиядағы 52 сәйкес жас пен жыныстағы сәби кезінде асырап алынған балалармен салыстырады [9]. Өсе келе асырауға берілген румын балаларының 12 пайызға жуығы өзін-өзі тербеу, агрессия, сенсорлық реакцияның жоғарылауы, тамақ ішу мен жұтытудағы проблемалары бар болды. Бала отбасыға орналастырылған күннен бастап бақылау нәтижелері жоғарыда айтылған аутизм белгілерінен арыла бастайтындығын көрсетеді. Алайда, жаңа отбасыдағы жақсы күтімге қарамастан қиыншылықтар қайтпайтын жағдайлар да бар. Раттер 2001 жылы жүргізген тағы бір зерттеуде отбасыға орналастырылған балаларды 2 жыл сайын бақылап отыру арқылы 12 жасқа толған кезде балалардың төрттен бір бөлігінің ауру белгілерінен толық айыққандығын дәлелдейді [10].

2005 жылы Хоксберген мен оның әріптестері 80 балаға жүргізген зерттеуде отбасыға орналастырылған балаларда аутизм симптомдарынан арылуға мүмкіншілігі жоғары болатындығын дәлелдейді [11].

Раттер мен Хоксбергеннің зерттеулерінен келесі қорытындыға келуге болады:

1. Балалар үйіне орналастырылған балалардың 10% – 30% аутизмнің түрлі деңгейлеріне тән симптомдарға ие болады. Ол мыналар арқылы анықталады: 1. Аутизмді қоздыратын мінез-құлық (тербелу, басын ұру, қолды дірілдету, мимикаларды өзгерту); 2. Өзіне-өзі физикалық зардап шеккізу (шашын жұлу, өзін ұру); 3. Сенсорлық стимуляцияның аномалды реакциясы (ерекше тактильді сезімдерді бастан кешіргісі келеді, визуалды стимуляцияға әуес болады); 4. Кез келген өзгерісті ашумен, жеккөрініш пен агрессиямен қабылдау; 5. Аутизмнен бөлек мінез-құлық ерекшеліктері (мәселен, шайнау, жұтыну проблемалары).

2. Органикалық аутизм әдетте отбасыларда өмір сүретін балаларда ер балалар арасында жиі кездессе, жүре келе пайда болатын аутизм ер балалар мен қыз балалар арасында теңдей деңгейде байқалады.

3. Бұл белгілер отбасыға орналастырылған балаларда өсе келе азая береді, кей жағдайда жасөспірімдік шақта жойылады.

Балалар үйлеріне орналастырылған балалардың көпшілігінің бейімделу процесі қауіпті жүреді. Олар рухани қарым-қатынас орнатуға икемсіз келеді, мінез-құлқын кері арнаға бұрып, өзіне сенімсіз болады. Өзінің отбасыда тәрбиеленген құрдастарына қарағанда үлкендерге бауыр басуы агрессивті түрде жүзеге асады.

Жабық мекемелерде қоршаған ортамен байланыстың болмауы, балаларды бір үйден екінші үйге ауыстыру, тәрбиешілердің жиі ауысуы балалардың тұрақсыздыққа, әрі қараусыз қалуға әдеттенуіне үйретеді. Екіншіден, балалардың күнделікті айналысатын әрекеттері қатаң кестемен бекітіліп, ойыншықтарын да, өзге қажетін де өз қалауы бойынша таңдай алмайды. Осылайша әрбір әрекетінің ешбір мақсатқа бағытталмай жасалуы – болашақта баланың өздігінен өмір сүруге, өз бетінше шешім қабылдауға қабілетін жояды.

Балалар үйіндегі балалардың өз әрекетін және эмоциясын басқара алмайтындығын мына модельдерден біле аламыз:

1. Нақты мақсатқа бағытталған әрекет жасау, еркін түрде шешім қабылдау, мақсатқа жету үшін стратегиялар мен әдістерді қолдану, жасаған жұмыстарының бір-бірімен байланысын түсіну, өз әрекетінің нәтижесін бағалау сияқты дағдыларды игермегендігі.

2. Эмоционалды тұрақсыздық – эмоционалды реакцияны қадағалай алмауы. Бұл ба-

лалар қуану, қайғыру сияқты эмоцияларды тез әрі терең сезінеді және өздерінің құрдастарына қарағанда сол эмоциялық қалыпта ұзағырақ сақталады.

3. Өзі қалауы бойынша таңдаған ісі болмағандықтан, өзі айналысып отырған (көп жағдайда жиі қайталанатын, қызықсыз, күш жұмсауды қажет ететін) іспен айналысқысы келмеуі.

4. Қажеттіліктерінің толық қанағаттандырылмағандығы және «жоқ» сөзін жауап ретінде қабылдай алмауы. Сондықтан да жетім балалардың көпшілігі өз құрдастарына қарағанда жасы кіші балалармен ойлау және сараптау қабілеті деңгейлес келеді.

Бұл біз қарастырып отырған балалардың өзін-өзі басқаруының төмен болатындығының құрамдас бөліктерінің бір бөлігі. Бұл сипаттар баланың өзге де неврологиялық ауруларға ұшырауының алғышарты бола алады.

Ғылыми зерттеулер тәжірибелері бала ата-анасынан ажыраған сәтте көп жағдайда жедел респираторлық дистресс синдромына ұшырайтындығын дәлелдейді [12]. Жедел респираторлық дистресс синдромы өкпенің қызмет етуіне, сондай-ақ ағзаға, әсіресе өкпе мен қанға қажетті деңгейде оттегінің жетіспеушілігіне алып келеді. Бұл синдроммен ауыратын адамдар өзге ауруларға тез шалдығуға және жарақаттар алуға икемді келеді [13]. Қоршаған ортаның баланың интеллектуалдық потенциалына әсер ететіндігін зерттеген зерттеулер бала балалар үйі, ақыл-есі кеміс ата-аналармен сияқты менталдық тұрғыдан қанағаттандырылмаған ортада қаншалықты ұзақ қалатын болса, олардың интеллекті, әл-ауқаты қалыпты отбасыда өмір сүретін балаларға қарағанда едәуір төмен болатындығы ғылыми ізденістер нәтижесінде белгілі болған [14].

Жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың девиантты мінез-құлыққа икемді болуы олардың бала кезден қалыптасқан өмір дағдысына байланысты болады. Мәселен, бала дүкенге барғанда ата-анасымен қалаған затты оның ақшасын өтеу арқылы алуға болатындығын үйренеді, ал бұл дағдыны игермеген бала қалаған затты ешкімнің рұхсатынсыз, ешкімге ешнәрсе өтеместен алғанды дұрыс көреді. Бала бұл әдеттің негативті әрекет, дәлдеп айтқанда, қылмыс екендігін де түсінбейді, өзгенің дүниесін рұхсатсыз иемдену – табиғи қалыпты жағдай деп қабылдайды. Ата-ананың қамқорлығынсыз өскен қыз балалар жезөкшелікке, жеңіл жүріске икемді келетінін

көптеп алға тартамыз. ҚР Бас прокуратурасы тарапынан расталған статистикалық мәліметтер балалар үйлерінің қыз түлектерінің 40%-ы жезөкшелікті кәсіп ететінін көрсетеді. Әлеуметтік жетімдікті профилактикалау бойынша соңғы жылдары елімізде ең сәтті жүргізіліп келе жатқан жоба «Аналар үйінің» қызметін қолданатын азаматшалардың көпшілігі балалар үйінің түлектері. Бұл құбылыс та адам табиғатындағы физикалық жақындық, эмоционалдық байланыс, махаббат пен сүйіспеншілік дефицитінен пайда болады. Қыз баласы табиғатынан рухани қарым-қатынасқа, махаббатқа зәру келеді. 10-12 жасында гормоналды құрылымы өзгеріске ұшырап, ағза ана болуға дайындалған ата-ананың, бауыры мен жақындарының бере алмаған жылулығын жасөспірім қыз жедел түрде өз айналасынан іздей бастайды. Ересектік өмірге жылдам қадам басуға асығады. Бала кезінде бір немесе бірнеше рет депривациялық жағдайды бастан кешірген жасөспірім тұрақты қарым-қатынас орнатуға икемсіз болады. Әдетте отбасыда өмір сүрген бала жақындарын, олардың көзқарасын, олармен қарым-қатынасын бағалауға үйренеді. Әкешесінің немесе қамқор болатын адамның ішкі жан-дүниесін танып-біліп, болашақта рухани қарым-қатынас орнатуға, оны сақтап тұруға үйренеді.

Қорыта келгенде, ғалымдардың эксперименталды зерттеулердің қайсыбірі болмасын отбасы жағдайында өмір сүретін балалар мінез-құлықтық тұрғысынан болса да, психологиялық және эмоционалдық тұрақтылық тұрғысынан да, қоғамға әлеуметтену тұрғысынан да жоғары деңгейде жетілетіндігін дәлелдейді. Мақала барысында төмендегідей нәтижелерге қол жеткізілді:

1. Боулби мен Тизардтың тұжырымдарына сүйене отырып, бала кездегі психологиялық, эмоционалдық жарақаттар өсе келе оның өмір бойы тұлға ретінде қалыптасуына кедергі болады. Отбасыда өмір сүретін өзге балаларға қарағанда депривацияны бастан кешірген балалар отбасылық құндылықтар, қарым-қатынасты сақтауға икемсіз болып келеді.

2. Мемлекеттік жабық мекемелерде өмір сүретін ұл балаларға қарағанда қыз балалар болашақта отбасыға орналастырғаннан кейін, интеллектуалдық тұрғыдан өз-өзін дамытуға, мінез-құлықтық тұрғыдан кемшіліктердің алдын-алуға икемділігі жоғарырақ болады.

3. Балалар үйіндегі балалардың физикалық жетілуінің әлсіз болуын балаларда кездесетін шайнау, жұтыну, тойымсыздық, өкпе мен қан

айналым жүйесінің әлсіреуі, қатарластарына қарағанда бойының қысқа болуы, қыз балалар мен ер балалардың жыныстық тұрғыдан кеш жетілуі сынды белгілерінен байқауға болады.

4. Ғалымдардың зерттеу нәтижелері балалар үйіндегі балалар отбасыларда өмір сүретін балаларға қарағанда психикалық аурулармен ауыру мүмкіншілігі жоғары екендігін жазады. Алайда, отбасыға асырап алуға немесе фостерлік отбасыларға орналастырылған балалар эмоционалды тұрғыдан жетілуі дұрысталады, ол балалардың психикалық ауруларға ұшырау мүмкіншілігін баяулатады.

5. Балалар үйіндегі балалардың эмоционалды тұрғыдан өзін-өзі басқара алмауы белгілеріне нақты мақсат қоя алмау, қуану, қайғыру жағдайында ұзақ әрі терең сақталуы, өзгелердің (тәрбиешілердің, мұғалімдердің) қалауы ойынша істеп келген жұмысына қызығушылықпен қарай алмауы.

6. Балалар үйіндегі балалардың және бала кезде депривацияны бастан кешкен балалардың арасында «аутизм» диагнозы жиі кездеседі. Ғалымдар балалар үйіндегі балаларда жасанды «институционалды аутизм» белгілері көп кездесетіндігін айтады. Ол балалардың жалғыз қалған сәттерде қарым-қатынас орнатпау, өзімен-өзі сөйлесу, көп сөйлемейтін балаларға еліктеу сынды әрекеттерден туындап, органикалық аутизмге қарағанда уақыт өте келе өздігінен жойыла алады.

Осылайша, отбасыда өмір сүретін балалар мен балалар үйінде өмір сүретін балалардың психологиялық, эмоционалды, мінез-құлықтық, физиологиялық жағдайы көп жағдайда айтарлықтай айырмашылық көрсетеді. Ал бала асырап алушы және фостерлік отбасыға орналастырылған жағдайда біз қарастырған зерттеулер жоғарыда аталған проблемалардың алдын алуға болатындығын дәлелдейді.

Әдебиеттер

- 1 Disruptionofattachmnets <http://www.psychology4a.com/disruption-of-attachmnets.html>
- 2 Tizard, B., & Hodges, J. (1978). The effect of early institutional rearing on the development of eight-year-old children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 19, 99-118.
- 3 The Psychological Difficulties of Orphans
A new study reveals the beneficial effects of fostering in contrast to orphanages
<http://news.softpedia.com/news/The-Psychological-Difficulties-of-Orphans-18378.shtml>
- 4 The Bucharest Early Intervention Project <http://www.bucharestearlyinterventionproject.org/>
- 5 Study Quantifies Orphanage Link to I.Q. http://www.nytimes.com/2007/12/21/us/21foster.html?_r=0
- 6 Tragedy Leads to Study of Severe Child Neglect <http://www.scientificamerican.com/author/charles-h-zeanah/>
- 7 National Institute for Health Care Management (2005) Children's mental health: an overview and key considerations for health system stakeholders. A report by National Institute for Health Care Management
- 8 Spitz, R.A. (1965). *The first year of life : a psychoanalytic study of normal and deviant development of object relations*. New York : International Universities Press.
- 9 Rutter, M., Andersen-Wood, L., Beckett, C., Bredenkamp, D., Castle, J. & Groothues, C. (1999) Quasi-autistic Patterns Following Severe Early Global Privation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 40, 4, pp. 537-549.
- 10 Rutter, M., Kreppner, J., O'Connor, T. & the ERA Study Team (2001). Specificity and Heterogeneity in Children's Responses to Profound Privation. *British Journal of Psychiatry*, 179, pp. 97-103.
- 11 Hoksbergen, R., Laak, J. Rijk, K., Dijkum, C., & Stoutjesdijk, F. (2005). Post-Institutional Autistic Syndrome in Romanian Adoptees. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 35, 5, pp. 615-623.
- 12 Bowlby, J. (1952) *Maternal Care and Mental Health*, Geneva : World Health Organisation Monograph Series.
- 13 <http://www.checkorphan.org/diseases/acute-respiratory-distress-syndrome> (Date 14.08.2016)
- 14 Berman, S. (1979) *The Psycho-dynamic Aspects of Behaviour*. U. S. A.: Basic Book

References

- 1 Disruptionofattachmnets <http://www.psychology4a.com/disruption-of-attachmnets.html>
- 2 Tizard, B., & Hodges, J. (1978). The effect of early institutional rearing on the development of eight-year-old children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 19, 99-118.
- 3 The Psychological Difficulties of Orphans
A new study reveals the beneficial effects of fostering in contrast to orphanages
<http://news.softpedia.com/news/The-Psychological-Difficulties-of-Orphans-18378.shtml>
- 4 The Bucharest Early Intervention Project <http://www.bucharestearlyinterventionproject.org/>
- 5 Study Quantifies Orphanage Link to I.Q. http://www.nytimes.com/2007/12/21/us/21foster.html?_r=0
- 6 Tragedy Leads to Study of Severe Child Neglect <http://www.scientificamerican.com/author/charles-h-zeanah/>

- 7 National Institute for Health Care Management (2005) Children's mental health: an overview and key considerations for health system stakeholders. A report by National Institute for Health Care Management
- 8 Spitz, R.A. (1965). The first year of life : a psychoanalytic study of normal and deviant development of object relations. New York : International Universities Press.
- 9 Rutter, M., Andersen-Wood, L., Beckett, C., Bredenkamp, D., Castle, J. & Groothues, C. (1999) Quasi-autistic Patterns Following Severe Early Global Privation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 40, 4, pp. 537-549.
- 10 Rutter, M., Kreppner, J., O'Connor, T. & the ERA Study Team (2001). Specificity and Heterogeneity in Children's Responses to Profound Privation. *British Journal of Psychiatry*, 179, pp. 97-103.
- 11 Hoksbergen, R., Laak, J. Rijk, K., Dijkum, C., & Stoutjesdijk, F. (2005). Post-Institutional Autistic Syndrome in Romanian Adoptees. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 35, 5, pp. 615-623.
- 12 Bowlby, J. (1952) *Maternal Care and Mental Health*, Geneva : World Health Organisation Monograph Series.
- 13 <http://www.checkorphan.org/diseases/acute-respiratory-distress-syndrome> (Date 14.08.2016)
- 14 Berman, S. (1979) *The Psycho-dynamic Aspects of Behaviour*. U. S. A.: Basic Book

ҚазҰУ хабаршысы
Психология және Әлеуметтану сериясының
Open Journal Systems жүйесіндегі жаңа сайты.

ВЕСТНИК КАЗНУ СЕРИЯ ПСИХОЛОГИИ И СОЦИОЛОГИИ

РАЗМЕР ШРИФТА

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

высшее образование
глобализация жастар
интеграция культура личность
модель **МОЛОДЕЖЬ** мотив
мотивация образование
развитие семья социализация
социальная защита
социальная работа стресс
университет **ЦЕННОСТИ**
ценностные ориентации
человеческий капитал

УВЕДОМЛЕНИЯ

[Просмотреть](#)
[Подписаться](#)

[ГЛАВНАЯ](#) [О НАС](#) [ВХОД](#) [ПОИСК](#) [ТЕКУЩИЙ ВЫПУСК](#) [АРХИВЫ](#)
[РЕДАКЦИЯ](#)

[Главная > Том 57, № 2 \(2016\)](#)

ВЕСТНИК КАЗНУ СЕРИЯ ПСИХОЛОГИИ И СОЦИОЛОГИИ

ТОМ 57, № 2 (2016): ВЕСТНИК КАЗНУ. СЕРИЯ
ПСИХОЛОГИИ И СОЦИОЛОГИИ

СОДЕРЖАНИЕ
ПСИХОЛОГИЯ

КОНТЕНТ ЖУРНАЛА

Поиск

Область поиска

Все

Просматривать

[По выпускам](#)
[По авторам](#)
[По названию](#)

ПОЛЬЗОВАТЕЛЬ

Имя

пользователя

Пароль

Запомнить меня

<http://bulletin-psySOC.kaznu.kz/index.php/1-psy>

Сайтта 2010 ж. бастап журналдың архивіне қолжетімділік бар
және де мақаланың толық нұсқасын pdf форматында жүктеуге болады.